

LÁTÓSZÖG

SZÉCSI MARGIT:
Tenger véled!

Holnap Kiadó, Budapest, 2008

Szakolczay Lajos

A LÉT BOLDOGSÁGA

Költészettel átítatott próza – úgy is mint a személyes én titkait egy nagyobb koordinátarendszerbe állító, s azt örömmel-fájdalommal megvalló világmagyarázat –, elsősorban ez jut eszünkbe Szécsi Margit különösen szép könyvét olvasván. És nem másodlagosan az a sok műfajt egységgé ötvöző, kitűnő szerkesztői munka – a tenger és a természet szent „ólomüveg ablakát” földidéző, nem mindennapi külső és a hol tematika, hol időrend szerint alakuló szerkezet az anyai (és nemkülönben az apai) hagyatékot gondozó Nagy András érdeme –, amely nélkül a műfajilag és kronológiailag egymástól távol álló írások csak bizonyos (föltehetően így sem érdektelen) halmazt képeztek volna.

A *Tenger véled!* méltó a költő életművéhez, tehát egy jól átgondolt és következetesen végig is vitt koncepció szüleménye. Magyarán, nincs az a töredékesség – egy nagy költőnek minden szava számít –, amely így vagy úgy ne utalna vissza (ily komor méltósággal csak József Attilánál tapasztalt) gondolati egységre. Egyetlen szó is (Weörest hozván

példának, egyetlen *egyszavas vers* is) lehet kozmosz, ha működteti azokat az erőket – a lírai én a sokfajta gyönyör megélése-kivetítése mellett sorsképletként, erkölcsként, történelmet átvilágító etikai s filozófiai lámpásként is szolgálhat –, amelyek fő tartóoszlopai a művészetnek. A világ „nagy halmazában” megdidergő *személyesség* attól hiteles, hogy az ember ég s föld (anyag és szellem) harcában is képes megélni (alkotáslélektani tényezőktől függ, mikor és hogyan) a saját drámáját.

Szécsinél a Tenger (az *operai* érzésvilág mint szubjektumot magával ragadó *teljesség* miatt) organikus létélmény és – minden *tündéri* tündérekedése ellenére – García Lorca *duendéjére* visszautaló halálfélelmek-halálok sorozata. A vele megbirkózó ént, hiába *siklás* és *szárnyalás*, éji utasnak láttatja. Ugyanakkor – szemben a költő indulását és magára eszmélését meghatározó „proli negyeddél”, amelyet a lírikus a paradicsomi gyermekkor miatt egyetlen percig sem szégyellt – a nagyság, hatalmasság, lebírhatalanság szimbóluma. Fényesség, amely átvilágítja a földet, s egyidejűleg folyton alakuló-változó arca mellett is konstans *fénykardjával* (a wagneri hősök érezhettek ily *diadalmas* megsemmisülést) átvágja az igaztalant.

A költő, amikor a Tengerrel nézett szembe – soha fenségesebb és kíméletlenebb bírót! –, önmagával szembesült. Visszanyelt és sokszor megnevezhetetlen fájdalommal – az emberlét magában hordozza a személyes jellegű és társadalmi buktatókat-veleségeket –, valamint a hegyhátként följarajló hullámok, a medence-fogságából minduntalan kilépni akaró Isten véges végtelenségével is. Nem kellett változnia – micsoda idők! – hatvannyolcas énjéhez, igazságkereső karakteréhez képest, hogy újra és újra hangoztathassa korán fölismert életreceptjét. „Akik megalkudtak az étellel, azok lehúznának. Én nem fogok megalkudni. Felülemelkedni sem akarok. Élni fogok az emberiség törvénye szerint.” S a Napszekerbe befogott fény is azért izgatta – a hajnali kelések rituáléja csak fokozta a Tenger megvilágosodó érhálózata keltette élményt –, hogy bölcsébbé válván se mondhasson le a föntebb már idézett önéletrajzi elbeszélés (*Nyurga Móki*) egyfajta magatartásmodellnek is képzelhető életelixírjéről. „Mi volt a leggyönyörűbb ifjúságom éveiben? A világosság. Mit nélkülöztem volna legjobban? A világosságot.”

A *Tenger véled!* fókuszában – a Tigris Icsész által jegyzett *Tengeri naplókban* (1972-től 1977-ig öt füzet) és az egzaktabban elemző írásokban is – ez a világosságkeresés áll. Még játékos hajlamát bizonyító anagrammái is, örömmel, fájdalommal, fullánkos karikírozással – ki ne fe-

dezte volna föl, hogy a Tigran Icsész maszk Szécsi Margitot takarja –, a nyelv csőrscsavarjával megvalósult *rávilágító* merészség iskolapéldái. (Íme *anagramma*-szótárából pár jellegzetes példa: államtitok – *álkoma tilt*; demokrácia – *deci a károm*; dogmatika – *kitagadom*; ellenzék – *lenézlek*; erőpróba – *a pór bőre*; értelmiség – *légies mért*; *Ismétel rég*; *s elmér igét*; *S léég*. *Miért*; *Termésig él*; *mégis eltér*; *S mit ér?* *El-ég*; esti magazin – *minta se igaz*; felszólalás – *lófász se áll*; hatalom – *bolt ma*; politika – *piti akol*; magyarázat – *a gyatra máz*; világgazdaság – *igád valag s gáz* stb.)

A könyv címe is (az anagramma-lajstromból nyilván a szerkesztő kiemelésével) beszédes anagramma, hiszen a *végrendelet* betűi – értelmesen összekavarva – rejtik az állapothatározóként (?) a személyiséget fölöttébb meghatározó *Tenger véled!*-et. S valóban, Szécsi Margit prózai írásai – szépségük, tanulságuk, erkölcsi intésük, a költői ént kozmikus-sá növesztő akaratauk révén – egy írói sors végrendeletszerű hagyatkozásaként is értelmezhetőek: *ezt hagyom rátok, hogy jobban megismerjétek! Kimunkált arckép mint jövőbe mutató szándék?* Az, hiszen a napló, az önéletrajzi elbeszélés, a verstöredék-verskezdemény, a vallomás, az interjú, a képző- és filmművészeti esszé, a kiállításmegnyitó és hanglemez-bemutató ugyanakkor a tollnak a terméke. Nem szükséges – ám az illúzióknak is van valósága – a látványvilág megannyi gyönyörét átél-nünk („Lenni: hogy a fényben járjunk: ez a legtöbb”; „Almaim – a jobbak, az embert meg-nem-alázó álmok – mindig fenségesek”; „A halvány mennyei pirkadás most szétterül a világra”), hogy adózni tudjunk annak az igazságtevő, önmeghatározó állapotnak, amelyben papírra vettetik: „Csak akkor vagyok ember, ha írok”.

Ennek az ünneppé celebrált – gyerekkorban a szomszéd szegénységre, felnőtt korban a *boldog* Tengerre látó – rítusnak – melyhez finom cigaretta, sör vagy bor dukál – előzménye ott van minden a családi keléktárat és a későbbi barátokat-eszmetársakat *emlékezés*ssel „kifosztó” (általuk és *bennük* élő) azon cselekedetben, amely az elvégzett munka örömeivel az írást-gondolkodást is ugyanakkor a boldogságképnek a részévé tudja, mint amelyet őseink szántásban-vetésben kiteljesedő élete: munkája és hagyományvilága (benne is elsőbben a *dal* és a *tánc*) ugyancsak *értékké* avanszált. Tág tere és a kultúrtörténetbe mélyen nyúló mögöttese van a „minden” és „semmi” romantikájának pólusai közt (reneszánsz vágyképpel!) vergődő, majd *örömmámorban* fogant szépségeszménynek. Hihetetlen, hogy a látszólag jobbára érzelmi tárnákat megmozgató költő, „a világ női vagánya”, Bartóktól Heisenbergig, Kassák Lajosig és Adytól Hemingwayn át Huszárik Zoltánig és Kon-

dor Béláig – nem utolsósorban Nagy László, a költőtárs-férj ígézetében (aki nemcsak versenytárs, értő barát, de fájdalomainak némelykori előidézője is volt) – az egzakt tudás és érzelmi tartomány minő meghódíthatatlan vagy nehezen meghódítható köreit fogadta magába. Mind ezt az *írás* és a *tartás* becsületéért.

Készült, egész életén át készült arra a szerepre – sem a korai nyomor, sem a hirtelen rátörő halálos betegség, sem a magyar kritika („tudós” koponyák!) fanyar vagy *csönddel* sújtó véleménye nem hátráltatta –, amely tudás, tisztaság, megélt élettapasztalat aranyfedezetével versét (a példa itt is József Attila) az *ítélkező komolyság* szolgálatába állította. Egy meggyalázott, méltóságában vérig sértett nemzetet akart fölemelni. Az „érlelődő” folyamatnak – középpontban a *Madár-e az denevér* – nem volt kezdete és vége, csupán *robbanási pontja* volt, amely a gyermekkor „örömös” szenvedéseit éppúgy magában hordta, mint fölsejltő rémséges jövőképét: a karakterétől megfosztott nemzet Európa-házban való vergődését, illetve az Európa-áruházban történő kiárusítását.

A fiatal Szécsi Margitnak, a táncos kedvűnek, az őseit sosem letagadónak Hajnal Anna még színes szalagot kötött a hajába – erre a felhőtlen boldogságra utal az *ártatlanság* állapotát a későbbi emlékezésben is visszhangzó kinyilatkoztatás: „Mért is szeretem a Paradicsom Kertjét? Mert onnan származunk mindannyian. A Romlatlan Kertből, ahol volt elég hely, ahol a testek még tudtak egymásnak örülni, ahol az összebúvás nem volt még kényszer, ahol az volt a természetes, ami ma már luxus! Ahol a tengerpart még önmaga tudott lenni, s a tenger még nem kényszerült szennybe harapni...” –, de az a *szalag* az idő múlásával, a város „A Dunának infarktusa közeleg”), a politika és a globalizáció *kormányát* magán hordva mérhetetlen kiábrándulássá feketedett. Ez utóbbit tanúsítja a még a rendszerváltás előtt, 1988 decemberében készült interjú. „A hajszában családi és közösségi kapcsolatok zúzódtak szét. Lett a népből sokaság, összetartó hagyományok nélkül. Kabarékban röhögötték szokásait, muzsikáját, balladás erejét. Megszűnt a tudás becsülete, a szemek elkápráztak, a szívek tékoztak. Ha egy népet önérzetében örökkön sújtanak, az megrokkann. Ne tudd, ki volt apád, ki nemzet fia vagy! Hódolj az aranyborjú dogmás szarvai előtt és liberális faránál! Most se pénz, se szellem. Minden odavan. Az én költői közérzetem tükre az időnek, amelyben élek. Önérzetem pedig sarkallt és sarkall továbbra is, hogy tanúságot tegyek, és a következtetésben megszébbre merjek jutni, mint azt korom kérges alkuszai és írásszakértői kívánatosnak tartanak.”

Ha ehhez még hozzávesszük sosem titkolt különállását – „A jó vers a teljesség igényével íródik. Ezért a költő ne fízze magát időleges hatalmakhoz, mert művét megöli az alku!” –, látható lesz személyiségének öntörvényűsége. A szó nemcsak technikai bravúrok (még jó, hogy a valódi költő tudja a szakmáját), hanem a *jellem* által is él. Tény, ennek az avítás „romantikának” s az önkiteljesítő szabadság forradalmi hevületének (nép s eszme ne vergődjék kalodában!) manapság nem nagyon van – talán nincs is – becsülete, s ha József Attilától Kassáig vagy Babits Mihályig (pedig hányféle világlátás, hányféle arc!) számtalan *érték* megkérdőjelezett, hogyné szúrna szemet Szécsi Margit József Attilá-s szegénylegény-éneke (egy *nő* szájából!), magáról a világ összes koncát ledobó, szentséges szabadszájúsága. Amely sohasem durvaság, fekélyes szóhasználat – jóllehet a költő némelykor a *pontos* megnevezéssel és az argóval sem áll hadilábon –, sokkal inkább *kemény kérgű*, ítélkező mosoly, a természetesség megnyilvánulása. (Az ún. nő-költők között – Székely Magda nem a gyengébb nemhez köthető szenvedésmértana minden bizonnyal kivétel – alighanem a harlekin-maszktól sem idegenkedő Szécsi a legférfiasabb lírikusunk.)

Gazdagon rétegezett mítoszi köreit vizsgálván – amely a Biblia jelképhasználatától a magyar hiedelemvilágon át a természeti népek bölcs kozmológiájáig terjed („Csakis és kizárólag madár szeretnék lenni holtom után”) – lehetetlen nem észrevenni azt az utat (egy kis megengedéssel a személyiségfejlődés *stációit*), amelyet a templom kövezetét nem annyira koptató hívő-hitetlen az *anyagot*, s egyúttal az anyagértékű szenvedés és nyomor rekvizitumait valaminő „égi” úttá átszellemítő varázslatig megtett. Jóllakottságot keltő végtelenségérzetébe – mámoros szavait olvasván Szécsi számára a Tenger csaknem Isten – nyilván belejátszik kötelmeinek időleges föloldása (menekülése az otthoni – személyes és közösségi – gondoktól), s legkivált a rég vágyott, pszichikumának „kazettás mennyezetével” sajátjává lényegített *látvány* (látvány mint megcsihadó én, mint a Teljességben föloldódó – kitárulkozó – életöröm) szinte testi valóvá válása. „Nem, semmit sem áhítok én, csak a legfőbb, legalapvetőbb dolgokat: föld, tenger, ég, Nap. Tenger meg én. Ha jó helyről nézed, a végtelent mindig megleled.”

A bolgár tengerpart, akár forróságával, akár nyárvégi hűvösségével, a magára eszmélő számára mindig *jó hely* volt. Nemcsak idilli, később megkeseredő (?) emléktöredékei miatt – hiszen a vallomásosság („Arcal a tengernek egyedül állok majd, de Lacikára gondolok”) a férj egyik nagy versének és személyének földidézése ellenére is a *magány*, a pihen-

tető *egyedüllét* szimbóluma –, hanem azért is, mert a *febéringes fiatalság* korábban izzó, szinte fogható-tapintható „egymásért vagyunk” tudata ebben a „díszletezettségben” (égi vagy földi elemként?) a Végtelen része lett. S a *jó hely* – *jó érzés* föltehetően a szubjektumból kikerekedő valóságát föltétlen erősítik azok a – megvívott küzdelem nyomán még értékesebbé váló – *otthoni* állásfoglalások, amelyeket önvallomásként vagy a kortárs műveket védő-népszerűsítő, igazságait megerősítő elemzéseként lehet olvasni. (Ebbe a vonulatba természetesen – mert később is íratik majd Tenger-napló – a fönti idézettel szinte egyidejűleg vagy jóval előbb született írásokat sorolom: a lírai, könyvbemutató vagy némely vers keletkezéstörténetét rögzítő jegyzeteket – *Faj annak, aki az idő ellenére megáll; A lilimos bolygó; Az én dolgom; Igazi szegények; A nép és énekei* –, a még Szécsi válogatta interjú-válaszokat: „*Új Heraldika*”, *Vallomás, A félbe maradt szívárvány, Látogatóban Szécsi Margitnál*, s nem utolsósorban a Sebő-együttes énekelt versei – *A líra esélye* – és a Kósa-Csoóri-film – *Rózsával ütlegető* – mellett kiálló cikkeket.)

A Tenger mint végtelenség-szimbólum azért is fontos – kétségkívül a sok lábon álló, filológiai érdekességeket is tartalmazó személyiségrajzban (Nagy András lábjegyzetelése naplóbeírás, -közlést megvalósult művekkel szembesít) a költő mellett mégiscsak Ő, az ő élő lény, valósága, istenember-fensége a leglényegesebb –, mert hullámlovaival: „partra küldött fehér méneseivel” (mitikus elem), mélyben tükröződő „csillag-vároasaival”, „füstölgő gyöngyvetésével”, bibliás emberarcával s ébredő és ébresztő hajnalaival fölcsigázza a vele szemben álló minden-ségérzetét. Rásugárzik, hogy visszasugároztassék. Elevenné tesz, hogy csontozatom maga legyen a végtelen. Aforisztikus én-meghatározást, mert a szemlélődő *utazásban* mindvégig ez zajlik, ezret említhetnék a könyvből, de talán egyik sem érne föl a költő-gondolkodó kialakította *aktív-magány* ezen megfogalmazásával: „ha magamban valahol nem bírok teljes ember lenni, ott én nem vagyok boldog”.

Egy hosszabb tanulmány könnyen kimutathatná eme boldogság-építés szent és profán (együtt ható, a szellemet és a testet együtt tápláló) mozzanatait, az olvasás-gondolkodás (irodalom, filozófia, fizika, kvantummechanika) és a kulináris örömök (evés, ivás), valamint a cigaretta mint ajzószer fenségét. Az étel jóízű, akár morzsányi birtoklása s az evés mint rituális, ugyanakkor a legvalósabb ünnepként való gyakorlása – lásd József Attila már-már kozmikus *éhségét* – a szegénység mérhetetlen tárnáiban veszteglő gyermek örökös éhezésére mint valós élményre utal vissza. Szécsi Margitot, a Tenger mennyében és poklában

egyként gyönyörködő naplóíró – a legkisebb örömet is szinte zsigeri élményként megélő, érző asszonyt – a barokkos nyelvi játék líraözönébe becsempészett, többször is ismétlődő egyszerű mondatok éppúgy jellemzik („Ettem: sört, kenyeret, sajtot. Jólétem jelei: a jó cigaretta, csoki az asztalon”; vagy: „Előttem kávé, egy flaszterből nőtt árva gyeritya sárga önállósága, dohányzom”; avagy: „Előttem fekete bor: iszom s ráköszöntöm a tenger Holdjára...”), mint a bonyolultabb stílus-teremtmények.

Még egy lényeges dolgot érdemes kiemelni a *Tenger véled!* sok irányból jövő s csaknem mindig fölutarajló emlékezés-arszenáljából: a nemegyszer drámai, de kisebb feszültségek révén is valamiképp mindig forrongó Szécsi Margit – Nagy László viszony alakulását. A férfi által megsebzett, ám hullámszával is örökké tartó szerelem (az egyazon ügyre s értékre fölesküdtettek közötti barátság) hathatós jelenlétét. Nem akármilyen érvénnyel vettetett papírra (társadalmi élményként vagy személyes fájdalomként?) a *Tengeri naplók* 2. füzetében (1974): „Mert van valóság, s van álom. De a kontraszt még túlságosan nagy. Nálunk, otthon, mindez hierarchikusan jön össze, ezért is van nálunk: valóság, és még ridegebb valóság. Persze nem száll a kettő, egymás teritóriumait nem vitatják, nem is zavarják már. De nem kérek sem ebből, sem abból. Én nem tisztellem a vitathatót, legyen az álom vagy való. Ezért vagyok, aki vagyok!” S ennél is fájdalmasabb a várakozó „álapotát” meghatározó mondat: „Lacika végre telefonált, úgy örültem” (az 1976-os, 4. füzetből).

Akárhogy is volt a *volt*, Szécsi Margit nagysága – ez mutatja meg igazán, ki is volt ő – mindennél jobban kiviláglik a szemlajani Nagy László-émlékház avatására írott sorokból: „Megjárta pedig a pokolbeli utat úgy, akár a magasra csavart láng. És fényével ma is megbélyegzi a vegetáló lángocsák igénytelenségét. Azokat, akik elfelejtik és elfelejtetik az alászállás célját. [...] Aki dudás akar lenni, pokolra kell annak menni. De alászállni is csak ragyogva lehet. A barlang, minden idők pokolkatlana sötét. De a forrás mindenütt tiszta. Várja az orfeuszi lángot.” (*Orfeuszi lángot – az Alászálló tündöklete*)

Ilyen sugaras írással, mint amilyen Jánosi Zoltán költőiségében is pontosan értelmező utószó-tanulmánya, manapság alig találkozhatni. Ő valóban arról szólt, amit régóta vártunk: milyen volt – és miért ilyen volt – *Szécsi Margit csodálatos élete*. Külön öröm, hogy mellékletként alapos bibliográfia, valamint különleges fénykép- és fotódokumentumtár teszi a könyvet teljessé.